

Öğrenci Görüşlerinden Hareketle Proje İmam Hatip Ortaokulları ve Diyanet İşleri Başkanlığı'na Bağlı Kur'an Kurslarındaki Hafızlık Eğitimi Süreçlerinin Karşılaştırılması (İstanbul Avrupa Yakası Örneği)

Comporasion of Processes the Qur'an Memarization Education at Project Imam Hatip Secondary Schools and the Qur'an Courses of the Presidency of Religion Affairs Based on Student Opinions (İstanbul European Side Example)

Ramazan GÜREL

Doç. Dr. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Associate Professor, Marmara University, Faculty of Theology
İstanbul/Turkey

ramazan.gurel@marmara.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-9096-9098

Elif METE

Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi,
İstanbul / Türkiye Student at Marmara University Institute of Social Sciences,
meteelif25@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-1190-3953

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 06 Ekim / October 2022

Kabul Tarihi / Date Accepted: 16 Kasım / November 2022

Yayın Tarihi / Date Published: 31 Aralık / December 2022

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Atıf / Citation: Ramazan Gürel, Elif Mete, "Öğrenci Görüşlerinden Hareketle Proje İmam Hatip Ortaokulları ve Diyanet İşleri Başkanlığı'na Bağlı Kur'an Kurslarındaki Hafızlık Eğitimi Süreçlerinin Karşılaştırılması (İstanbul Avrupa Yakası Örneği)", *Van İlahiyat Dergisi* 10/17 (Aralık 2022), 19-47.

İntihal: Bu makale, Turnitin yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by turnitin. No plagiarism detected.

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/vanid> | mailto: vanyyuifd@yyu.edu.tr

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi /
Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Theology, Van, 65080, Turkey.

Öğrenci Görüşlerinden Hareketle Proje İmam Hatip Ortaokulları ve Diyanet İşleri Başkanlığı'na Bağlı Kur'an Kurslarındaki Hafızlık Eğitimi Süreçlerinin Karşılaştırılması (İstanbul Avrupa Yakası Örneği)

Özet

Bu çalışma, hali hazırda uygulanmakta olan "İmam Hatip Ortaokullarında Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık Projesi" kapsamında, proje imam hatip ortaokullarındaki hafızlık eğitimi ve Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı Kur'an kurslarında yürütülen hafızlık eğitimi süreçlerinin öğrenci görüşlerinden hareketle karşılaştırılmasını amaçlamaktadır. Nicel araştırma yöntemi üzerine kurgulanan çalışmanın modeli, iki veya daha fazla sayıda değişken arasındaki ilişkiyi ve değişimin varlığı veya derecesini belirlemeye dayalı olarak yürütülen karşılaştırmalı ilişkisel tarama modelidir. Araştırmanın evreni İstanbul ili Avrupa yakasında bulunan dört imam hatip ortaokulu ile dört Kur'an kursu olup örnekleme ise bu kurumlarda hafızlık eğitimi alan 160 öğrencidir. Veri toplama aracı olarak alanında uzman akademisyenlere danışılarak oluşturulan anket formundan istifade edilmiştir. Verilerin çözümlenmesi ve değerlendirilmesi kapsamında ise katılımcı öğrencilere uygulanan anketler neticesinde elde edilen veriler, hafızlık eğitimi alınan kurum ve cinsiyet değişkenine göre analiz edilmiştir. Bu çerçevede öğrencilerin, hafızlık sürecine, örgün eğitimle birlikte hafızlık eğitimine, hafızlık sonrası sürece, hafızlık hocalarına ve hafızlık sürecindeki fiziksel imkânlarla yönelik görüşlerine başvurulmuş, söz konusu görüşler arasındaki anlamlı farklılıklar tespit edilerek ilgili literatür ışığında değerlendirilmiştir. Çalışma neticesinde kurum değişkeni açısından öğrencilerin, kendilerine yöneltilen sorulara verdikleri cevaplar arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür. Buna karşılık cinsiyet değişkeni açısından ezber yapma, hafızlık sürecindeki diğer meşguliyetler, hocaların eğitim anlayışı, hafızlığı bırakma isteği gibi konularda anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Hafızlık, Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık, Kur'an Kursu, İmam Hatip Ortaokulu.

Comporasion of Processes the Qur'an Memarization Education at Project Imam Hatip Secondary Schools and the Qur'an Courses of the Presidency of Religion Affairs Based on Student Opinions (İstanbul European Side Example)

Abstract

This study aims to compare the Qur'an memorization in Imam Hatip secondary schools and the Qur'an memorization processes carried out in the Qur'an courses affiliated to the Presidency of Religious Affairs, based on student views, within the scope of the " Qur'an Memorization

Project With Formal Education in Imam Hatip Secondary Schools", which is currently being implemented. The model of the study, which is based on the quantitative research method, is the comparative relational survey model, which is based on determining the relationship between two or more variables and the presence or degree of change. The universe of the research is four imam hatip secondary schools and four Qur'an courses located in the European side of Istanbul, and the sample is 160 students who receive hafiz training in these institutions. As a data collection tool, the questionnaire form, which was created by consulting academicians who are experts in their fields, was used. Within the scope of the analysis and evaluation of the data, the data obtained as a result of the questionnaires applied to the participant students were analyzed according to the institution and gender variable. In this context, the students' views on the Qur'an memorization process, the Qur'an memorization with the formal education, the post Qur'an memorization process, the Qur'an memorization teachers and the physical opportunities in the Qur'an memorization process were consulted. As a result of the study, it was seen that there was no significant difference between the answers given by the students to the questions asked to them in terms of the institution variable. On the other hand, in terms of gender variable, significant differences were found in subjects such as memorization, other occupations in the Qur'an memorization process, teachers' understanding of education, and the desire to quit memorization.

Keywords: Religious Education, Qur'an Memorization, Qur'an Memorization With Formal Education, Qur'an Course, Imam Hatip Secondary School.

Giriş

Arapça'da "korumak, ezberlemek" anlamındaki "h-f-z" kökünden türemiş bir isim olan hâfız, (çoğulu huffâz) sözlükte "koruyan, ezberleyen" mânasına gelmektedir.¹ Bu bağlamda Kur'ân-ı Kerîm'i ezberlemiş olan kişiye "Hafız'ul-Kur'an" veya kısaca "hafız" denilirken ezberleme fiili, "Hıfz'ul-Kur'an" veya sadece "hıfz" diye nitelendirilmiştir.² Hafızlık ise Kur'ân-ı Kerîm'i, tecvid kaidelerine uygun bir şekilde Arapça metninden ezberlemektir. Geçmişten günümüze İslam medeniyetinin hemen hemen her döneminde karşımıza çıkan ve giderek kurumsal bazda daha sistematik bir hale büründüğünü söyleyebileceğimiz hafızlık uygulamasının teorik olarak en büyük dayanaklarından birisi, "Kesin olarak bilirsiniz ki bu vahyi kuşkusuz biz indirdik ve onu mutlaka koruyan da yine biziz." mealindeki Hicr suresi 9.

¹ İbn Manzur, Muhammed b. Mükerrrem, *Lisanü'l-Arab*, 2/514 (Kahire: Daru'l-Hadis, 2003), 584.

² Nihat Temel, "Kur'ân Talimi ve Hafızlık Eğitimi", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 18 (2007), 59.

ayet kabul edilmiştir.³ Bunun yanında Kur'ân-ı Kerîm'in okunması ve ezberlenmesinin fazileti hakkında hadis metinlerinde de önemli bilgiler verilmiş,⁴ bu bilgiler de hafızlık kurumunun oluşumu ve devam etmesine katkı sağlamıştır.

Din eğitimi ve öğretimi süreci içerisinde konumlandırabileceğimiz hafızlık eğitimi ilk defa Hz. Muhammed'e (as) tebliğ emri geldikten sonra başlamıştır. Önceleri bu süreç, daha ziyade sözlü olarak ilerlemiş; evlerde, pazarlarda, hayatın her alanında talim ve irşada devam edilmiştir.⁵ Kur'an ayetlerinin korunması noktasında Hz. Peygamber, kendisine vahyedilmiş olan ayetleri vahiy kâtiplerine yazdırmış ve böylelikle bu ayetler Müslümanlar arasında yayılmıştır.⁶ Yazı bilenler, Hz. Peygamber'den işittikleri ayetleri önce yazmış, ardından yazdıkları metinleri ezberlemişlerdir. Yazı bilmeyen veya yazı malzemesi bulamayan kimseler ise Hz. Peygamber'den bizzat dinledikleri Kur'ân-ı Kerîm'i ezberlemek için çabalamışlardır.⁷ Bu sayede hafızlık eğitimi sürecinin ilk denemeleri olarak değerlendirebileceğimiz kişisel gayretler orta çıkmış, Huffazu'l-Kur'an olarak adlandırılan sahabeler, Hz. Peygamber hayatta iken Kur'ân-ı Kerîm hakkında uzmanlaşmış ve her sureyi ezberlemişlerdir. Örneğin, İbn Mesud'un (ra) Hz. Peygamber'den bizzat işitmek suretiyle yetmişden fazla sureyi ezberlemekle övüldüğü bilinmektedir.⁸

Hz. Peygamber'in teşvik edici tavrına bağlı olarak ashabın Kur'ân-ı Kerîm'i ezberlemek, onun hükümleriyle amel etmek ve bu hükümleri insanlara öğretmek hususunda özenli bir yaklaşım sergilemeleri zamanla hafızlık eğitimi verilen kurumlarının teşekkülünün temelini oluşturmuştur. Bu kurumlar Hz. Peygamber'in sağlığında sahabeden Erkam'ın (ra) evi, mescitler, Mescid-i Nebevi'nin bitişiğine inşa edilen Suffa olarak karşımıza çıkmaktadır. Medrese, mektep ve Kur'an kursları hafızlık eğitiminin istikrarlı bir şekilde verildiği kurumları oluşturmuştur.⁹ Hz. Peygamber'in vefatını müteakiben dört halife dönemiyle birlikte hafızlık uygulamaları yavaş yavaş daha sistematik hale gelmeye başlamıştır. Başta camiler olmak üzere

³ Komisyon, *Kur'an Yolu: Türkçe Meâl ve Tefsir* 3, 5. Baskı (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014), 336.

⁴ Konuyla ilgili bazı hadisler için bkz. Müslim, İbn Haccac el-Kuşeyri, *Sahihu'l-Müslim* (Beyrut: Daru'l-Ceyl, 2009), "Müsâfirin", 243; Tirmizi, Ebu İsa Muhammed ibn İsa, *es-Sünen* (Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2011), "Fezailü'l-Kur'an", 13; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, (nşr. Şuayb el-Arnaût v.dğr.) (Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1995), 1/223; Buhârî, Muhammed İbn İsmail, *Sahihu'l-Buhari* (Beyrut: Daru'l-Ceyl, 2009), "Fezailü'l-Kur'an", 23.

⁵ Mehmet Zeki Canan, *İslam Tarihi: Cahiliyye Devri -Siyer-i Nebi Halifeler Devri 1* (İstanbul: Yelken Matbaası, 1977), 448.

⁶ Abdurrahman Çetin, *Kur'an İlimleri ve Kur'an-ı Kerim Tarihi* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1982), 111.

⁷ Muhsin Demirci, *Kur'an Tarihi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı (İFAV) Yayınları, 2015), 110.

⁸ M. Abdullah Draz, *Kur'an'a Giriş* (Ankara: Kitabiyat Yayınları, 2000), 32.

⁹ İsmail Demirbaş, "Hafız Yetiştirecek Proje İmam Hatip Ortaokulları", *Yeniden Yapılanmanın Eşiğinde Kur'an Kursları* (İstanbul: YECDER Kitapları 4, 2014), 344.

küttâblar,¹⁰ Kur'an ihtisas medreseleri olan daru'l-kurrâ'lar,¹¹ daru'l-Kur'anlar, daru'l-huffazlar,¹² medreseler, sıbyan mektepleri ve son olarak Kur'an kursları tarihin farklı dönemlerinde İslam coğrafyasında hafızlık eğitiminin verildiği temel kurumları oluşturmuştur. Bu tablo Cumhuriyetin hemen öncesine, eğitimin tek elde birleşmesini ifade eden Tevhid-i Tedrisat kanununa (3 Mart 1924) kadar kurumsal manada aşağı yukarı bu şekilde bir seyir takip etmiştir. Tevhid-i Tedrisat kanunu ile birlikte hafızlık uygulamaları da etkilemiş, sıbyan mektepleri ve medreseler eliyle yürütülen söz konusu eğitim, medreselerin kapatılması ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kurulmasıyla birlikte bu kuruma tevdi edilmiştir.¹³ Bu tarihten itibaren hafızlık eğitimi, Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde yaygın din eğitimi faaliyetleri dâhilinde Kur'an kursları vasıtasıyla sürdürülmüştür.¹⁴

Hafızlık eğitiminin daha nitelikli hale getirilebilmesi hususunda Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), 2000'li yıllarla birlikte başlayan ve hali hazırda devam eden bir tekrar yapılandırma sürecine girmiştir. Söz konusu süreçte hafızlık eğitimi programları, hafızlık eğitiminin daha kaliteli bir hale getirilmesi ve mümkün olan en kısa zaman içerisinde tamamlanması,¹⁵ Kur'an kurslarına başlama yaşı ile ilgili sınırın ortadan kaldırılması¹⁶ gibi konularda değişikliklere imza atılmıştır. Bu kapsamda ilk defa devreye alınan uygulamalardan birisi de örgün eğitimle birlikte hafızlık projesi uygulaması olmuştur. Bu uygulama kapsamında 2014 yılında Millî Eğitim Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında yapılan protokolle "Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık Projesi" hayata geçirilmiş, bahse konu olan proje bazı imam hatip ortaokullarının bünyesinde sürdürülmeye başlanmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığının da pay sahibi olduğu bu projede mesuliyet Millî Eğitim Bakanlığı adına Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'nün olmuştur.¹⁷

¹⁰ M. Jacob Landau. "Küttâb", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 27 (Ankara, TDV Yayınları, 2003), 3-4.

¹¹ Nebi Bozkurt, "Dârülkurra", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 8 (İstanbul, TDV Yayınları, 1993), 543.

¹² İslam eğitim geleneğinde daru'l-kurralara daru'l-Kur'an ve daru'l-huffaz isimleri de verilmiştir. Bkz. Bozkurt, "Dârülkurra", 543.

¹³ Recai Doğan, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Tevhid-i Tedrisat Çerçevesinde Din Eğitim Öğretimi ve Yapılan Tartışmalar", *Cumhuriyet'in 75. Yılında Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi İlmî Toplantısı (İzmir 4- 6 Aralık 1998 Tebliğler)*, Edt. Fahri Unan, Yücel Hacaloğlu (Ankara, Türk Yurdu Yayınları, 1999), 229.

¹⁴ Halis Ayhan, "Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimine Genel Bakış", *AÜİF Dergisi (Özel Sayı)* (1999), 250.

¹⁵ Mehmet Bahçekapılı, "Türkiye'de Din Eğitiminin Politik Tarihi", *Türkiye'de Eğitim Politikaları*, Edt. Arife Gümüş (Ankara : Nobel Akademik Yayıncılık, 2015), 393.

¹⁶ Mehmet Korkmaz, "Kur'an Kurslarında Din Eğitimi", *Din Eğitimi El Kitabı*, Edt. Recai Doğan, Remziye Ege (Ankara: Grafiker Yayınları, 2017), 329.

¹⁷ Âdem Güneş, "Hafızlık Eğitiminin Öğrencilerin Sosyal ve Özgüven Gelişimlerine Etkisi -Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık Yapan İHO Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma-", *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 53 (2020), 266-267.

1. Araştırmanın Problemi ve Alt Problemleri

Araştırmanın temel problemi, “Örgün eğitimle birlikte hafızlık projesi kapsamında yürütülen hafızlık eğitiminin DİB bünyesindeki Kur'an kursları ile MEB'e bağlı okullardaki süreçlerini öğrenci görüşlerinden hareketle mukayese etmektir.” Bu kapsamda kurum ve cinsiyet değişkenlerine bağlı olarak öğrencilerle ilgili şu alt problemlere cevap aranacaktır:

- Öğrencilerin hafızlık süreçlerine ilişkin görüşleri,
- Öğrencilerin, hafızlık sürecinin paydaşları olan hocalarına ilişkin görüşleri,
- Öğrencilerin hafızlık sürecinde fiziki imkânların uygunluğu ve etkinliklere ilişkin görüşleri.

Hafızlık süreçlerine ilişkin öğrenci görüşleri kapsamında “öğrencilerin hafızlık projesi hakkında bilgilendirilme durumu, hafızlık yapma amacı, günlük kaç sayfa ezber yapıldığı, hafızlık eğitiminin verildiği yöntem, hafızlık sürecindeki diğer meşguliyetler, hafızlık sürecinde keyiflerinin yerinde olması durumu, eğitim sürecinde bırakma isteği, hafızlık eğitimini tamamlama, hafızlık yapınca neyi gerçekleştirecekleri” konularına cevap aranacaktır. Hafızlık hocalarına ilişkin görüşler bağlamında ise “hafızlık hocalarının eğitim anlayışı ve hocaların öğrencilere gerekli becerileri kazandırması” konuları öğrenci görüşleri kapsamında ele alınacaktır. Son olarak da öğrencilerin hafızlık sürecinde fiziki imkânların uygunluğu ve etkinliklere ilişkin görüşlerine yönelik veriler değerlendirilecektir.

1.1. Yöntem ve Sınırlılıklar

Proje imam hatip ortaokulları ve DİB'e bağlı Kur'an kurslarındaki hafızlık eğitimi süreçlerine ilişkin öğrenci görüşlerini incelemeyi amaçlayan bu araştırma, tarama modeli ile oluşturulan kesitsel bir betimlemedir. Tarama modeli, geçmişte ya da halen var olan bir durumu ve olguyu olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan bir modeldir.¹⁸ Çalışmada elde edilen veriler değişkenler arasındaki farklılık ve ilişkilerin analizi ile çözümlenmiştir. Bu nedenle söz konusu çalışma, tarama modellerinden olan ve iki veya daha fazla sayıda değişken arasındaki ilişkiyi ve değişimin varlığı veya derecesini mukayese ederek belirlemeye dayalı olarak yürütülen karşılaştırmalı ilişkisel tarama modelini¹⁹ esas alan nicel bir araştırmadır. “Kurum ve cinsiyet” değişkenleri araştırmanın bağımsız değişkenlerini oluşturmaktadır. Ayrıca çalışmanın giriş bölümünde literatür taraması yöntemi esas alınmıştır. Literatür taraması yöntemi, var olan

¹⁸ Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2012), 77.

¹⁹ Şener Büyüköztürk, Ebru Kılıç Çakmak, Özcan Erkan Akgün, Şirin Karadeniz, Funda Demirel, *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Pegem Akademi, 2018), 24.

kaynak ve belgeleri inceleyerek ilgili verilerin toplanması esasına dayanan, özellikle araştırma probleminin belirlenerek anlaşılmasına yardımcı olan bir yöntemdir.²⁰

1.1.1. Evren ve Örneklem

Bu araştırma, 2021-2022 eğitim-öğretim yılında İstanbul ili Avrupa yakasında yer alan örgün eğitimle birlikte hafızlık projesinin uygulandığı MEB bünyesindeki dört imam hatip ortaokulu ile DİB'e bağlı dört Kur'an kursu ile sınırlıdır. Araştırmanın evreni örgün eğitimle birlikte hafızlık projesinin uygulandığı MEB bünyesindeki imam hatip ortaokulları ile DİB bünyesindeki Kur'an kurslarında hafızlık eğitimi alan öğrencilerden oluşmaktadır. Bu doğrultuda söz konusu imam hatip ortaokulu veya Kur'an kurslarında hafızlık eğitimi almakta olan 20'şer öğrenci olmak üzere toplam 80 kız ve 80 erkek öğrenciye araştırma kapsamında anket uygulanmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin yaşları 10 ila 15 arasında değişmektedir. Araştırmanın örneklemini oluşturan öğrencilerin kişisel bilgilerine dair tablolar ise aşağıda sunulmuştur.

Tablo 1: Hafızlık Eğitimi Alan Öğrencilerin Cinsiyete Göre Dağılımı

CİNSİYET	Sayı	Yüzde
Kız	80	50,0
Erkek	80	50,0
Toplam	160	100,0

Tablo 2: Hafızlık Eğitimi Alan Öğrencilerin Yaşlarına Göre Dağılımı

YAŞ	Sayı	Yüzde
10-12	134	83,8
13-15	26	16,2
Toplam	160	100,0

1.1.2 Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Araştırmanın verilerinin toplanması, uzman görüşlerine dayalı olarak oluşturulan anket formu üzerinden gerçekleştirilmiştir. Araştırmacılar tarafından geliştirilen anket sorularının hazırlanması sürecinde ilk olarak literatür taraması gerçekleştirilmiş, araştırmanın problemi doğrultusunda hangi bilgilerin alınmasına öncelik verilmesi gerektiği ile ilgili tespitlere ulaşılmıştır. Ardından, hazırlanan taslak anketin kapsam geçerliliği ve güvenilirliğini sağlamak amacıyla bilimsel araştırma yöntemleri konusunda deneyimli, lisansüstü derslerde görev alan üç öğretim üyesinin görüşlerine başvurulmuştur. Öneriler çerçevesinde gerekli düzeltmeler yapılarak araştırmanın amacına uygunluk ve öğrenilmek istenen hususu net olarak ifade etme bakımından sorulara son şekli verilmiştir. Anketler öğrencilere uygulanmadan önce velilerin

²⁰ Karasar, 183.

onayı ile ilgili kurumlardan gerekli izinler alınmıştır. Veri toplama aracı olarak kullanılan anket, MEB bünyesindeki dört imam hatip ortaokulu ile DİB'e bağlı dört Kur'an kursunda eğitim alan öğrencilere bizzat araştırmacılar tarafından sınıflarda uygulanmış olup araştırmanın önemi ve amacı anlatılarak soruların cevaplandırılmasında objektif ve samimi olunması gerektiği hatırlatılmıştır.

Hafızlık eğitimi alan öğrencilere uygulanan anketten elde edilen veriler SPSS programına yüklenmiş, iki yönlü ki kare testi yapılmıştır. Kurum ve cinsiyet değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını ortaya koyan ki kare testi ile araştırmacı bu ilişkinin gücünü veya derecesini bilmek isteyebilir.²¹ Bu maksatla ki-kare testi sonucunda elde edilen verilerin frekans ve yüzdelik değerleri tablolar halinde gösterilerek değerlendirmeler yapılmıştır.

1.2. Literatür Değerlendirmesi

Türkiye'de hafızlık eğitimi ile ilgili çalışmalarda 2000'li yıllar dönüm noktası olmuştur. Zira bu tarihten sonra hafızlık eğitimini farklı açılardan konu edinen akademik çalışmalarda önemli bir artış görülmüştür.²² Hafızlık eğitimi ile ilgili çalışmalarda, “hafızlığın anlam ve önemi, hafızlık eğitiminin farklı yönleri, hafızlık yeterlilikleri ve donanımı, hafızlık kurumları, hafızlık metotları, hafızlık eğitiminin problemleri, hafızlık eğitiminin tarihçesi, örgün eğitimle birlikte hafızlık” gibi konu başlıkları ele alınmıştır.²³ Bu çalışmaların her biri alana farklı açılardan katkı sunmuştur. Hafızlık eğitimi ile ilgili akademik çalışma alanlarından birini, araştırmamızın da konusunu teşkil eden, örgün eğitimle birlikte hafızlık eğitimine ilişkin konular oluşturmaktadır. Son zamanlarda ülkemizde bir proje olarak yavaş yavaş yaygın hale

²¹ Abdullah Can, *SPSS ile Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi* (Ankara: Pegem Akademi, 2014), 346.

²² Cumhuriyet dönemi hafızlık eğitimi literatürü üzerine bir değerlendirme için bkz. Ramazan Gürel, “Cumhuriyet Dönemi Hafızlık Eğitimi Literatürü Üzerine Bir Değerlendirme”, Edt. Cemil Osmanoğlu-Ömer Özbek (Kayseri: Kimlik Yayınları, 2019), 341-387.

²³ Söz konusu çalışmalardan bazıları için bkz. Suat Cebeci-Bilal Ünsal, “Hafızlık Eğitimi ve Sorunları”, *Değerler Eğitimi Dergisi* 4/11 (2006), 27-52; M. Faruk Bayraktar, “Hafızlık Eğitiminin Geleneksel Yöntemleri ve Kur'an Kursları”, *Tokat'ta Kur'an Günleri 10. Kur'an Sempozyumu: Kur'an ve Eğitim* (İstanbul: Fecr Yayınları, 2008), 117-138; Ahmet Ürkmez, “Hafızlık Destekli Sınıf Projesi”, *Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu 1* (Ankara: Türk Yurdu Yayınları, 2013), 295-303; Hatice Şahin, “Hafızlık Eğitimi, Hafızlığın Günümüzdeki Uygulama ve Modelleri”, *Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu 1* (Ankara: Türk Yurdu Yayınları, 2013), 59-89; Ömer, Özbek, “Dünyada Hafızlık Yöntem Örnekleri”, *Bilimnâme: Düşünce Platformu* 2/29 (2015), 183-209; Hüseyin Algur, “Nitelikli Bir Hafızlık Eğitimi İçin Öneriler”, *Talim: Journal of Education in Muslim Societies and Communities* 2, (2018), 243-288; Muhammet Şevki Aydın, “Hafızlık Eğitimi Yeniden Düşünmek”, *Hafızlık Eğitimi Üzerine Araştırmalar* (Kayseri: Kimlik Yayınları, 2019), 17-39; Kevser Demir, “Hafızlık Eğitimi Almış Bireylerin Benlik Saygısı Üzerine Nitel Bir Çalışma”, *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 4/2 (2019), 79-101; Ömer Özbek, “Çoklu Zekâ Uygulamaları ve Hafızlık Eğitimi”, *Hafızlık Eğitimi Üzerine Araştırmalar* (Kayseri: Kimlik Yayınları, 2019), 203-246; Esmâ Çetin, “Günümüz Türkiye'sinde Kurumsal ve Meslekî Açından Hafızlık Müessesesi”, *Çeşitli Yönleriyle Hafızlık Eğitimi* (İstanbul: DEM Yayınları, 2021), 13-48;

gelmeye başlayan örgün eğitimle birlikte hafızlık eğitimi konusu akademik sahada da ele alınmaya başlanmış; kaleme alınan tez, kitap, kitap bölümü ve makale çalışmalarıyla konuya ilişkin literatür teşekkül etmeye başlamıştır. Örgün eğitimle birlikte hafızlık kapsamında telif edilen akademik araştırmalara bakıldığında genellikle “geleneksel hafızlık uygulamaları ile örgün eğitimle birlikte hafızlık uygulaması, bu uygulamanın varlık sebebi, kapsamı ve önemi, hafızlık öncesi süreçler, hafızlık süreçleri, akademik süreçler ve projenin geleceği ve sorunları” gibi konu başlıkları ele alınıp tartışılmıştır. Proje okullarındaki hafızlık uygulamasına yönelik mevcut literatür incelendiğinde ise genellikle “hafızlık proje imam hatip okullarına duyulan ihtiyaç, söz konusu okulların yapılanması, hafızlık projesinin işleyiş süreci, hafızlık eğitimi olumlu etkileyen faktörler, okulun, ailenin, yurt ortamı ve arkadaş çevresinin hafızlık eğitimine etkileri, hafızlık eğitimi zorlaştıran faktörler ve bu süreçte aile ve okulun payı” gibi konulara odaklanıldığı görülmektedir. Bu bağlamda sürecin paydaşları olan okul idarecileri, öğreticiler, öğrenciler ve velileri konu edinen akademik araştırmaların sayısı pek fazla değildir. Hâlbuki hafızlık sürecinin bizzat sahada yürütücüsü ve iştirak edeni olan yönetici, öğretici ve öğrencilerin görüşlerinden hareketle örgün eğitimde hafızlık eğitimi projesi ve aşamaları hakkında elde edilecek bilgilerin çoğalmasında ve çeşitlenmesinde önemlidir. Bu bağlamında çalışmamız, örgün eğitimle birlikte yürütülen hafızlık eğitimi süreçlerini MEB ve DİB kurumları bağlamında ele alması ve bir süreç karşılaştırması içermesi sebebiyle alan yazında özgün bir çalışma olarak değerlendirilebilir. Buradan hareketle çalışmanın, örgün eğitimle birlikte hafızlık süreci ve bu sürecin yürütüldüğü kurumlardaki işleyiş hakkında, İstanbul Avrupa yakası örneğinde din eğitimi alanına katkı sunması hedeflenmektedir.

2. Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık Eğitimi Projesi Uygulama Öğrencilerine Dair Bulgular ve Yorumları

Bu bölümde örgün eğitimle birlikte hafızlık eğitimi projesi kapsamında MEB ve DİB'e bağlı kurumlarda hafızlık eğitimi alan öğrencilerin görüşleri doğrultusunda elde edilen veriler kurum ve cinsiyet değişkeleri bağlamında değerlendirilip yorumlanmaya çalışılacaktır. Bu kapsamda hafızlık eğitimi süreci, örgün eğitimle birlikte hafızlık, hafızlık sonrası süreç, hafızlık hocaları ve hafızlık sürecinde fiziksel imkânlar, sosyo-kültürel faaliyetler üst başlıkları altında öğrencilerin görüşleri doğrultusunda elde edilen veriler sunulacak, söz konusu verilerden hareketle tespit ve değerlendirmeler yapılacaktır.

2.1. Öğrencilerin Hafızlık Süreçlerine İlişkin Görüşleri

Tablo 3: Öğrencilerin Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık Projesi Hakkında Bilgilendirilme Durumları

KURUM	Örgün eğitimle birlikte hafızlık projesi yöntem ve işleyişi hakkında yeterince bilgilendirildiğinizi düşünüyor musunuz?						
	Evet		Kısmen		Hayır		Toplam
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı
MEB	49	62,8	24	30,8	5	6,4	78
DİB	54	67,5	21	26,2	5	6,2	80
TOPLAM	103	65,2	45	28,5	10	6,3	158
Ki-Kare Testi Değerleri:		$x^2:0,417$			P:0,812		
CİNSİYET	Örgün eğitimle birlikte hafızlık projesi yöntem ve işleyişi hakkında yeterince bilgilendirildiğinizi düşünüyor musunuz?						
	Evet		Kısmen		Hayır		Toplam
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı
ERKEK	50	64,1	22	28,2	6	7,7	78
KIZ	53	66,2	23	28,7	4	5,0	80
TOPLAM	103	65,2	45	28,5	10	6,3	158
Ki-Kare Testi Değerleri:		$x^2:0,484$			P:0,785		

Tablo 3'te öğrencilerin eğitim aldıkları kurum ve cinsiyetleri ile örgün eğitimle birlikte hafızlık yöntem ve işleyişi hakkında bilgilendirilmeleriyle alakalı görüşleri incelendiğinde anlamlı bir farkın olmadığı tespit edilmiştir. Tablodaki verilere göre MEB kurumlarında hafızlık eğitimine devam eden öğrencilerin % 62,8'i bilgilendirmelerin yeterli olduğu görüşünde iken; DİB kurumunda hafızlık eğitimine devam eden öğrencilerin % 67,5'i bilgilendirmelerin yeterli olduğu görüşünde olmuştur. MEB kurumunda hafızlık eğitimi alan öğrencilerin % 30,8'i ile DİB kurumunda hafızlık eğitimi alan öğrencilerin % 26,2'si bilgilendirmelerin kısmen yeterli olduğunu ifade etmiştir. Bu sonuçlara göre de her iki kurumda bilgilendirmelerin önemli ölçüde yapıldığı anlaşılmaktadır. Tabloda yer alan verilere göre ilgili soruya MEB/DİB kurumlarında hafızlık eğitimi alan erkek öğrencilerin % 64,1'i "evet" yanıtı vermiştir. Aynı soruyu kız öğrencilerin % 66,2'si "evet" şeklinde yanıtlamıştır. Erkek öğrencilerin % 28,2'si ile kız öğrencilerin % 28,7'si ise bu soruyu "kısmen" şeklinde cevaplamışlardır. Bu sonuçlara göre kız ve erkek öğrencilerin örgün eğitimle birlikte hafızlık projesi hakkında yeterli bir seviyede bilgilendirildikleri ifade edilebilir. Bu sonuçlarla bağlantılı olarak ilgili literatürde bir bilgiye rastlanmamıştır.

Tablo 4: Öğrencilerin Hafızlık Yapma Amaçlarına İlişkin Görüşlerin Durumu

KURUM	Hafızlık yapma amacınız nedir?										
	Aile isteğini yerine getirme		Topluma faydalı olma ve saygınlık		Hafızlığı dini bir değer olarak görme		Hafız anılacağını düşünme		Bilmiyorum		Toplam
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı
MEB	7	9,1	14	18,2	40	51,9	14	18,2	2	2,6	77
DİB	1	1,2	18	22,5	44	55,0	13	16,2	4	5,0	80
TOPLAM	8	5,1	32	20,4	84	53,5	27	17,2	6	3,8	157
Ki-Kare Testi Değerleri: $\chi^2:5,839$ $p:0,211$											
CİNSİYET	Hafızlık yapma amacınız nedir?										
	Kendi isteğini yerine getirme		Ailenin isteğini yerine getirme		Hocanın isteğini yerine getirme		Toplam				
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde			
ERKEK	15	18,8	65	81,2	0	0,0	80				
KIZ	5	6,2	73	91,2	2	2,5	80				
Toplam	20	12,5	138	86,2	2	1,2	160				
Ki-Kare Testi Değerleri: $\chi^2:7,464$ P:0,024											

Tablo 4'teki veriler incelendiğinde öğrencilerin eğitim aldıkları kurum ile hafızlık yapma amaçlarına ilişkin görüşler arasında anlamlı bir fark görülmemektedir. MEB kurumlarındaki öğrencilerin % 51,9'u ile DİB kurumlarındaki öğrencilerin % 55'i hafızlığı dini bir değer olarak gördükleri için hafızlık yapmayı amaçladıklarını açıklamış, bu manada hafızlığı dini bir değer olarak görme hafızlık eğitimi alma noktasında öğrencilerin en temel amacı olarak öne çıkmıştır. Nitekim DİB hafızlık kursları üzerine yaptığı araştırmada Özler de öğrencilerin hafızlık yapmayı en çok Allah'ın rızasını kazanmak gayesi için istedikleri sonucuna ulaşmıştır.²⁴ Tablodaki verilere göre MEB kurumlarındaki öğrencilerin % 9,1'i ile DİB kurumlarındaki öğrencilerin % 1,2'si ailelerinin isteği ile hafızlık yaptıklarını belirtmiştir. Bu veriden hareketle öğrencilerin sırf aileleri istediği için hafızlık yapmadıkları, bu anlamda kendi istekleriyle bilinçli olarak sürece dâhil oldukları sonucu çıkarılabilir. Öğrencilerin cinsiyeti ile hafızlık yapma amaçlarının ne olduğuna ilişkin görüşlere dair ki-kare testi sonuçları incelendiğinde ise anlamlı bir farklılık dikkat çeker. Buna göre, hafızlığı kendi isteğini gerçekleştirmek için yapma amacı bağlamında erkek öğrencilerin kız öğrencilere kıyasla daha

²⁴ Hatice Kübra Özler, *Diyanet İşleri Başkanlığı Hafızlık Eğitim Programı Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri (Konya Örneği)*, (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 64.

önde olduğu görülmektedir. Buna mukabil kız öğrencilerin hafızlık yapma amaçları üzerinde ailelerinin isteği yerine getirme gayesi erkek öğrencilere göre daha fazla etkili olmuştur. İlgili literatürde bu sonuçlara ilişkin bir veri bulunamamıştır.

Tablo 5: Öğrencilerin Günlük Ham Ezber Yapma Durumları

KURUM	Günlük kaç sayfa ham ezber yapıyorsunuz?						
	1-2 sayfa		3-4 sayfa		5-6 sayfa		Toplam
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı
MEB	48	60,8	8	10,1	5	6,3	61
DİB	42	52,5	13	16,2	1	1,2	56
TOPLAM	90	56,6	21	13,2	6	3,8	117
Ki-Kare Testi Değerleri:		$\chi^2:4,051$			p:0,132		
CİNSİYET	Günlük kaç sayfa ham ezber yapıyorsunuz?						
	1-2 sayfa		3-4 sayfa		5-6 sayfa		Toplam
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı
ERKEK	48	67,6	18	25,4	5	7,0	71
KIZ	42	91,3	3	6,5	1	2,2	46
TOPLAM	60	76,9	21	17,9	6	5,1	117
Ki-Kare Testi Değerleri:		$\chi^2:8,843$			P:0,012		

Tablo 5'te öğrencilerin eğitim aldıkları kurum ile günlük kaç sayfa ham ezber yaptıklarına ilişkin görüşler arasında anlamlı bir fark olmadığı tespit edilmiştir. Tabloda yer alan verilere göre MEB kurumundaki öğrencilerin % 60,8'i ile DİB kurumundaki öğrencilerin % 52,5'i hafızlık eğitimi sürecinde günlük 1-2 sayfa ham ezber yaptıklarını ifade etmişlerdir. Bununla birlikte MEB kurumunda hafızlık eğitimi alan öğrencilerin % 10,1'i ile DİB kurumunda hafızlık eğitimi alan öğrencilerin % 16,2'sinin 3-4 sayfa ham ezber yapmakta oldukları da görülmüştür. Öğrencilerin cinsiyeti ile günlük kaç sayfa ham ezber yaptıklarına ilişkin görüşleri arasında ise anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Buna göre araştırmaya katılan erkek öğrencilerin % 67,6'sı ile kız öğrencilerin % 91,3'ünün 1-2 sayfa ham ezber yaptıklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerin çoğunlukla 1-2 sayfa ham ezber yapması, hafızlık hocalarının yönlendirmesinin bu şekilde olabileceğini göstermesi yanında öğrencilerin ezber yapma kapasiteleriyle ilgili de olabilir. İlgili literatürde konuyla ilgili bir veriye rastlanmamıştır.

Tablo 6: Öğrencilerin Hafızlık Eğitiminin Verildiği Yönteme İlişkin Görüşleri

KURUM	Sınıfınızda hafızlık eğitimi hangi yöntemle verilmektedir?						
	Geleneksel yöntem ²⁵		Tekrarlı yöntem ²⁶		Fikrim yok		Toplam
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı
MEB	24	30,8	18	23,1	36	46,2	78
DİB	21	30,4	10	14,5	38	55,1	69
TOPLAM	45	30,6	28	19,0	74	50,3	147
Ki- Kare Testi Değerleri:			x ² : 1,996		P: 0,369		
CİNSİYET	Sınıfınızda hafızlık eğitimi hangi yöntemle verilmektedir?						
	Geleneksel yöntem		Tekrarlı yöntem		Fikrim yok		Toplam
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı
ERKEK	28	35,9	13	16,7	37	47,4	78
KIZ	17	24,6	15	21,7	37	53,6	69
TOPLAM	45	30,6	28	19,0	74	50,3	147
Ki-Kare Testi Değerleri:			x ² :2,289		p:0,318		

Tablo 6 incelendiğinde öğrencilerin eğitim aldıkları kurum ile sınıflarında hafızlık eğitiminin hangi yöntemle verildiğine ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir fark görülmemiştir. Türkiye’de hafızlık eğitimi veren kurumlarda çoğunlukla geleneksel yöntem takip edilmektedir. Araştırmaya katılan MEB kurumundaki öğrencilerin % 30,8’i ile DİB kurumundaki öğrencilerin % 30’4’ü eğitim aldıkları kurumlarda “geleneksel yöntemle” hafızlık yaptıklarını belirtmişlerdir. Nitekim Algur’un çalışmasında da geleneksel yöntem, hafızlığın yapılmasında öncelikli tercih edilen yöntem olarak tespit edilmiştir.²⁷ Buna karşılık öğrencilerin yarısı sınıflarında uygulanan hafızlık yöntemini bilmediklerini ifade etmişlerdir. Bu durum, bahsi geçen öğrencilere yöntem hususunda bir bilgilendirme yapılmamış olmasından kaynaklanmış olabilir. Ayrıca tabloda yer alan verilerde MEB kurumlarında eğitim alan öğrencilerin, sınıflarında hafızlık eğitiminde tekrarlı yöntem uygulanması hususundaki

²⁵ Cüz sonlarından başlamak suretiyle her seferinde bir sayfa ilavesiyle cüzün baş tarafına doğru giderek ezberleme şeklinde uygulanan yöntemdir. Geniş bilgi için bkz. Diyanet İşleri Başkanlığı, *Hafızlık Eğitim Programı* (Ankara: 2010), 14-17.

²⁶ Yakın zamanda geliştirilmiş olan ve hafızlık süresini kısaltmayı, sayfaları en kısa sürede ve kolayca ezberlemeyi amaç edinen bu yöntemde tekrarlar özel bir şekilde ayarlanmış ve hafızlığın kalıcılığını artırmak esas alınmıştır. Bu yeni yöntemin geleneksel yöntemden temel farkı hem dersin ezberlenmesi esnasında hem de ezberlendikten sonraki aşamada tekrarların belirli bir sisteme göre oluşturulmuş olmasıdır. Geniş bilgi için bkz. Diyanet İşleri Başkanlığı, *Hafızlık Eğitim Programı* (Ankara 2010), 17.

²⁷ Algur, “Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Gözüyle Türkiye’de Hafızlık Eğitimi (Nitel Bir Araştırma)”, 80.

farkındalıklarının DİB kurumlarında eğitim alan öğrencilere göre daha üst düzeyde olduğu görülmektedir. (%23,1> %14,5). Öğrencilerin cinsiyeti ile sınıflarında verilen hafızlık eğitimi yöntemini bilme arasında ise anlamlı bir farkın olmadığı görülmüştür. Tablodaki verilere göre sınıflarda uygulanan hafızlık yönteminin ne olduğu sorusuna “geleneksel yöntem” cevabını daha çok erkek öğrenciler verirken; “tekrarlı yöntem” cevabı ise daha çok kız öğrencilerden gelmiştir. Cinsiyet değişkeni açısından öğrencilerin % 50,3’ü ise sınıflarında hangi yöntemle hafızlık eğitimi yapıldığı konusunda bir fikirlerinin olmadığını ifade etmişlerdir.

Tablo 7: Öğrencilerin Göre Hafızlık Sürecinde Başka Meşguliyetlere İlişkin Görüşleri

KURUM	Hafızlık eğitimi sürecinde başka nelerle meşgul oluyorsunuz?										
	Kitap okuma		Arapça öğrenme		Okul dersleri		Oyun		Başka		Toplam
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı
MEB	13	16,9	1	1,3	24	31,2	23	29,9	16	20,8	77
DİB	9	11,5	5	6,4	25	32,1	18	23,1	21	26,9	78
TOPLAM	22	14,2	6	3,9	49	31,6	41	26,5	37	23,9	155
Ki-Kare Testi Değerleri: x^2 : 4,694 P: 0,320											
CİNSİYET	Hafızlık eğitimi sürecinde başka nelerle meşgul oluyorsunuz?										
	Kitap okuma		Arapça öğrenme		Okul dersleri		Oyun		Başka		Toplam
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı
ERKEK	9	11,2	4	5,0	19	28,8	31	38,8	17	21,2	80
KIZ	13	17,3	2	2,7	30	40,0	10	13,3	20	26,7	75
TOPLAM	22	14,2	6	3,9	49	31,6	41	26,5	37	23,9	155
Ki-Kare Testi Değerleri: x^2 : 14,717 P:0,005											

Tablo 7’de yer alan veriler incelendiğinde öğrencilerin eğitim aldıkları kurum ile hafızlık eğitimi sürecinde başka nelerle meşgul olduklarına ilişkin görüşlerine dair ki-kare testi sonuçları, anlamlı bir farkın olmadığını ortaya koymaktadır. Tablodaki verilere göre MEB kurumunda hafızlık eğitimi alan öğrencilerin % 31,2’si ile DİB kurumlarında hafızlık eğitimi alan öğrencilerin % 32,1’i boş vakitlerinde okul dersleriyle meşgul olmaktadır. Örgün eğitimle birlikte hafızlık projesi kapsamında okulun dondurulduğu bir yıl dışında öğrenciler okula gidip eğitimlerine devam etmektedirler. Dolayısıyla öğrencilerin arta kalan vakitlerinde yoğun program nedeniyle genellikle okul dersleriyle meşgul olmaları olağan görülebilir. Derslerden sonra hafızlık eğitimi sürecinde ikinci sırayı alan meşguliyet oyun olurken; kitap okumak ve Arapça öğrenmek diğer meşguliyetler olarak dikkat çekmektedir. Yıldırım’ın

çalışmasında bu bağlamda öğrencilerin en çok öne çıkardığı hususlar, internete girmek, arkadaşlarla gezmek, sportif faaliyetlerde bulunmak, tiyatro ve konsere gitmek, TV izlemek ve müzik dinlemek olmuştur.²⁸ Öğrencilerin cinsiyeti ile hafızlık eğitimi sürecinde başka nelerle meşgul olduklarına ilişkin görüşler arasında ise anlamlı bir farklılık görülmüştür. Buna göre, erkek öğrencilerin % 38,8'i "*Hafızlık eğitimi sürecinde başka nelerle meşgul oluyorsunuz?*" sorusuna "*oyun*" cevabını verirken kız öğrencilerin % 40'ı "*okul dersleri*" yanıtını vermiştir. Araştırmaya katılan kız öğrencilerin hafızlık eğitimi dışında okul dersleriyle meşgul olmada erkek öğrencilere nispetle daha yüksek bir orana sahip olması, kızların erkeklere oranla ödev ve sorumluluk bilinçlerinin daha yüksek olmasıyla açıklanabilir. Nitekim Bozak araştırmasında 9-12 yaş aralığındaki kız öğrencilerin kaygı seviyelerinin erkek öğrencilere oranla daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır.²⁹ Ayrıca kız öğrencilerin kaygı düzeylerinin erkek öğrencilere oranla daha üst bir seviyede olması okul derslerini daha çok ciddiye almalarına sebep olmuş olabilir. Erkek öğrencilerin ilgili soruya en yüksek oranda oyun cevabını vermeleri, kızlara nazaran daha hareketli bir yapıya sahip olmalarıyla ilişkilendirilebilir. Yıldırım'ın araştırmasında ise hafızlık eğitimi sürecinde diğer meşguliyetler noktasında erkek öğrenciler için "*arkadaş ile gezme*"; kız öğrenciler için ise "*internet*" ilk sırada çıkmıştır.³⁰

²⁸ Seyhan Yıldırım, *Sosyolojik Açıdan Hafızlık Eğitimi Alan Öğrenciler: Elâzığ Örneği*, (Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 80.

²⁹ M. Mahir Bozak, "Anksiyete ve Okul Başarısı Arasındaki İlişkiye Ait Bir Araştırma", *Psikoloji Dergisi* 4/16 (1982), 25.

³⁰ Yıldırım, *Sosyolojik Açıdan Hafızlık Eğitimi Alan Öğrenciler: Elâzığ Örneği*, 81.

Tablo 8: Öğrencilerin Hafızlık Sürecinde Keyiflerinin Yerinde Olma Durumlarına İlişkin Görüşleri

KURUM	“Hafızlık eğitimim sürecinde genellikle keyfim yerindedir.” ifadesine katılıyor musunuz?											
	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kısmen Katılıyorum		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum		Toplam	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	
MEB	9	11,2	14	17,5	27	33,8	15	18,8	15	18,8	80	
DİB	9	11,2	16	20,0	21	26,2	27	33,8	7	8,8	80	
TOPLAM	18	11,2	30	18,8	48	30,0	42	26,2	22	13,8	160	
Ki-Kare Testi Değerleri:											$x^2:7,221$	$P: 0,125$
CİNSİYET	“Hafızlık eğitimim sürecinde genellikle keyfim yerindedir.” ifadesine katılıyor musunuz?											
	Kesinlikle katılmıyorum		Katılmıyorum		Kısmen katılıyorum		Katılıyorum		Kesinlikle katılıyorum		TOP LAM	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	
ERKEK	13	16,2	20	25,0	27	33,8	16	20,0	4	5,0	80	
KIZ	5	6,2	10	12,5	21	26,2	26	32,5	18	22,5	80	
TOPLAM	18	11,2	30	18,8	48	30,0	42	26,2	22	13,8	160	
Ki-Kare Testi Değerleri:											$x^2:18,929$	$p:0,001$

Tablo 8’de yer alan öğrencilerin eğitim aldıkları kurum ile “Hafızlık eğitimim sürecinde genellikle keyfim yerindedir.” ifadesine katılma durumlarına ilişkin görüşleri incelendiğinde görüşler arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür. Tabloya göre araştırmaya katılan MEB kurumundaki öğrencilerin % 71,4’ü ile DİB kurumundaki öğrencilerin % 68,8’i “Hafızlık eğitimim sürecinde genellikle keyfim yerindedir.” ifadesine katılıyor musunuz? sorusunu olumlu yönde cevaplamışlardır. Buna karşılık MEB kurumunda hafızlık eğitimi alan öğrencilerin % 28,7’si ile DİB kurumunda hafızlık eğitimi alan öğrencilerin % 30’u hafızlık sürecinde keyiflerinin yerinde olmadığını ifade etmişlerdir. Bu doğrultuda öğrencilerin hiç de azımsanmayacak bir kısmının hafızlık sürecinde motivasyona önemli etkisi olan moralli ve keyifli olma durumundan uzak olduğu görülmektedir. Algur’un çalışması da benzer bir sonucu yansıtmakta olup söz konusu çalışmada öğrenciler hafızlık sürecini zor ve stresli bir süreç olarak değerlendirmişleridir.³¹ Öğrencilerin cinsiyeti ile “Hafızlık eğitimim sürecinde genellikle keyfim yerindedir.” ifadesine katılma durumlarına ilişkin görüşleri arasında ise anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir. Araştırmaya katılan kız

³¹ Algur, “Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Gözüyle Türkiye’de Hafızlık Eğitimi (Nitel Bir Araştırma)”, 83.

öğrencilerden ilgili soruya olumlu yanıt verenlerin oranı erkek öğrencilere göre daha fazladır (81,2>58,8). Bu sonuç, kız öğrencilerin hafızlık eğitim sürecini daha mutlu ve keyifli bir şekilde geçirdiklerini ortaya koyarken; erkek öğrencilerin bu süreci keyifli olarak değerlendirmediklerini göstermektedir.

Tablo 9: Öğrencilerin Hafızlık Sürecinde Bırakma İsteğine İlişkin Görüşleri

KURUM	Hafızlık eğitimi sürecinde hafızlığı bırakma isteği oluyor mu?									
	Sıkça oluyor		Ara sıra oluyor		Çok az oluyor		Hiç olmuyor		Toplam	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	
MEB	3	3,8	24	30,8	28	35,9	23	29,5	78	
DİB	6	7,6	18	22,8	27	34,2	28	35,4	79	
TOPLAM	9	5,7	42	26,8	55	35,00	51	32,5	157	
Ki-Kare Testi Değerleri: $\chi^2:2,359$ P: 0,501										
CİNSİYET	Hafızlık eğitimi sürecinde hafızlığı bırakma isteği oluyor mu?									
	Sıkça oluyor		Ara sıra oluyor		Çok az oluyor		Hiç olmuyor		Toplam	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	
ERKEK	5	6,2	22	27,5	35	43,8	18	22,5	80	
KIZ	4	5,2	20	26,0	20	26,0	33	42,9	77	
TOPLAM	9	5,7	42	26,8	55	35,0	51	32,5	157	
Ki-Kare Testi Değerleri: $\chi^2: 8,655$ P:0,034										

Tablo 9'daki veriler incelendiğinde eğitim aldıkları kurum ile öğrencilerin hafızlık eğitimi sürecinde hafızlığı bırakma isteği arasında anlamlı bir farkın olmadığı görülmektedir. MEB kurumunda hafızlık eğitimi alan öğrencilerin % 29,5'i; DİB kurumunda hafızlık eğitimi alan öğrencilerin ise % 35,4'ü hafızlık eğitim sürecinde hafızlığı bırakma isteğinin hiç olmadığını ifade etmiştir. Buna karşılık MEB kurumundaki öğrencilerin % 70,5'i; DİB kurumundaki öğrencilerin de % 64,6'sı sıkça, ara sıra veya çok az da olsa hafızlığı bırakma isteği yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum hafızlık sürecinin istikrarına yönelik motivasyon sağlama noktasında öğrencilerin ağırlıklı bir kısmının problem yaşadığını göstermektedir. Öğrencilerin cinsiyeti ile hafızlık eğitimi sürecinde hafızlığı bırakma isteğine ilişkin görüşlere dair ki-kare testi sonuçlarına bakıldığında ise aralarında anlamlı bir fark dikkat çekmektedir. Buna göre, erkek öğrencilerin %22,5'i hafızlık eğitimi sürecinde hafızlığı bırakma isteğinin hiç olmadığını ifade ederken bu oran kız öğrencilerde %42,9'dur. Mezkûr veriler kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranla hafızlık sürecini daha iyi yönetebildiklerini göstermektedir. Bu sonuç, hafızlık sürecinde öğrencilerin keyiflerinin yerinde olup olması

hususunda elde edilen sonuçla paralellik arz etmektedir. Buna göre hafızlık sürecinde keyfinin yerinde olması açısından daha olumlu bir tablo çizen kız öğrencilerde hafızlığı bırakma isteğinin de erkek öğrencilere nazaran daha az olduğu görülmüştür.

Tablo 10: Öğrencilerin Hafızlık Eğitimini Tamamlamaya İlişkin Görüşleri

KURUM	Örgün eğitimle birlikte hafızlık eğitimini tamamlayabileceğinizi düşünüyor musunuz?						
	Evet		Hayır		Fikrim yok		Toplam
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı
MEB	60	75,0	5	6,2	15	18,8	80
DİB	50	63,3	6	7,6	23	29,1	79
TOPLAM	110	69,2	11	6,2	39	23,9	159
Ki-Kare Testi Değerleri:			$x^2:2,678$		P: 0,262		
CİNSİYET	Örgün eğitimle birlikte hafızlık eğitimini tamamlayabileceğinizi düşünüyor musunuz?						
	Evet		Hayır		Fikrim yok		Toplam
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı
ERKEK	58	72,5	6	7,5	16	20,0	80
KIZ	52	65,8	5	6,3	22	27,8	79
TOPLAM	110	69,2	11	6,9	38	23,9	159
Ki-Kare Testi Değerleri:			$x^2:1,359$		p:0,507		

Tablo 10'daki veriler incelendiğinde öğrencilerin eğitim aldıkları kurum ile örgün eğitimle birlikte hafızlık eğitimini tamamlamaya ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. MEB kurumlarında hafızlık eğitimi alan öğrencilerin % 75'i ile DİB kurumlarında hafızlık eğitimi alan öğrencilerin % 63,3'ü örgün eğitimle birlikte hafızlık eğitimini tamamlayabileceklerini ifade etmişlerdir. Bu sonuç, öğrencilerin bu anlamda özgüvenlerinin yerinde olduğunu göstermektedir. Avcılar tarafından yapılan araştırmada da benzer bir sonuca ulaşılmış, öğrenciler örgün eğitimle birlikte hafızlığı tamamlayabilecekleri konusunda ağırlıklı olarak olumlu görüş beyan etmişlerdir.³² Öğrencilerin cinsiyeti ile örgün eğitimle birlikte hafızlık eğitimini tamamlama konusuna ilişkin görüşleri arasında da anlamlı bir farkın olmadığı anlaşılmıştır. Erkek öğrencilerin % 72,5'i ile kız öğrencilerin % 65,8'i örgün eğitimle birlikte hafızlık eğitimini tamamlayabileceğini ifade etmiştir.

³² Sümeyye Avcılar, *Hafızlık Proje Okullarında Hafızlık Eğitimi Alan Öğrencilerin Psiko-Sosyal Durumları İle Motivasyon Düzeylerinin İncelenmesi*, (Rize, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 58.

Tablo 31: Öğrencilerin Hafızlık Yapmakla Neyi Gerçekleştirmiş Olacaklarına İlişkin Görüşleri

KURUM	Topluma faydalı olup saygınlık kazanmak		Dini bir emri yerine getirip Allah'ın rızasını kazanmak		Ailenin isteğini yerine getirmiş olmak		Hafız diye anılmak		Bilmiyorum		Toplam
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı
MEB	3	4,2	58	81,7	5	7,0	4	5,6	1	1,4	73
DİB	2	2,6	67	85,9	3	3,8	3	3,8	3	3,8	76
TOPLAM	5	3,4	125	83,9	8	5,4	7	4,7	4	2,7	149
CİNSİYET	Topluma faydalı olup saygınlık kazanmak		Dini bir emri yerine getirip Allah'ın rızasını kazanmak		Ailenin isteğini yerine getirmiş olmak		Hafız diye anılmak		Bilmiyorum		Toplam
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı
ERKEK	4	5,5	61	83,5	7	9,6	1	1,4	0	0,0	73
KIZ	1	1,3	64	74,2	1	1,3	6	7,9	4	5,3	76
TOPLAM	5	3,4	125	83,9	8	5,4	7	4,7	4	2,7	149

Tablo 11'de yer alan verilere göre öğrencilerin eğitim aldıkları kurum ile hafızlık yaparak neyi gerçekleştirmiş olacaklarına dair görüşleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür. MEB kurumunda hafızlık eğitimi alan öğrencilerin % 70,4'ü ile DİB kurumunda hafızlık eğitimi alan öğrencilerin % 70,5'i hafız olarak Allah'ın rızasını kazanacağını düşündüklerini ifade etmiştir. Böylece öğrencilerin büyük çoğunluğu hafızlığı bitirmenin temel getirisini Allah'ın rızasını kazanmak olarak görmüşlerdir. Algur'un çalışmasında da benzer sonuçlara ulaşılmıştır.³³ Daha sonra öğrenciler sırasıyla hafızlık yaparak dini bir emri yerine getirmiş olmak, ailelerinin isteğini yerine getirmiş olmak, topluma faydalı olup saygınlık kazanmak ve hafız diye anılmak cevaplarını vermişlerdir. Öğrencilerin % 2,7'si ise ilgili soruyu "bilmiyorum" şeklinde cevaplamışlardır. Cinsiyet değişkeni ile öğrencilerin hafızlık yapmakla neyi gerçekleştirmiş olacaklarına ilişkin görüşleri arasında ise anlamlı bir farklılık göze çarpmaktadır. Buna göre erkek öğrencilerin % 8,2'si hafızlık yaparak dini bir emri yerine getirmiş olacaklarını belirtirken, kız öğrencilerin % 18,4'ü bu fikirde olduğunu belirtmişlerdir. Bu veriden kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre hafızlığı dini bir emir olarak görme

³³ Algur, "Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Gözüyle Türkiye'de Hafızlık Eğitimi (Nitel Bir Araştırma)", 75.

oranlarının daha yüksek olduğu anlaşılmıştır. Erkek öğrencilerin % 5,5'i hafızlık eğitimini tamamladıklarında “*Topluma faydalı olup saygınlık kazanacağım.*” görüşünde iken kız öğrencilerin % 1,3'ü bu görüşte olduğunu bildirmiştir. Bu durum, hafızlığın toplumsal faydasının farkındalığı hususunda erkek öğrencilerin daha bilinçli olduğunu göstermektedir. Erkek öğrencilerin % 9,6'sı hafızlık yaparak ailelerinin isteğini yerine getirmiş olacağını ifade ederken; kız öğrencilerin % 1,3'ünün bu görüşte olması dikkat çekmektedir. Ayrıca kız öğrencilerin % 7,9'u hafız olduktan sonra hafız olarak anılacaklarını düşünürken erkek öğrencilerin % 1,4'ünün bu düşüncede olması dikkat çekici bir diğer husustur. Buna ilaveten kız öğrencilerin % 5,3'ü hafızlık yaparak neyi gerçekleştirmiş olacaklarını bilmediğini ifade etmiştir. Erkek öğrencilerden ise bu yanıtı veren olmamıştır.

2.4. Öğrencilerin Hafızlık Hocalarına İlişkin Görüşleri

Tablo 12: Öğrencilerin Hafızlık Hocalarının Eğitim Anlayışına İlişkin Görüşleri

KURUM	Hafızlık hocanızın eğitim anlayışı nasıldır?						
	Sert-kuralcı		Esnek		Yumuşak ve anlayışlı		Toplam
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı
MEB	15	18,8	8	10,0	57	71,2	80
DİB	17	21,2	8	10,0	55	68,8	80
TOPLAM	32	20,0	16	10,0	112	70,0	160
Ki-Kare Testi Değerleri:			$\chi^2:0,161$		$p:0,923$		
CİNSİYET	Hafızlık hocanızın eğitim anlayışı nasıldır?						
	Sert-kuralcı		Esnek		Yumuşak ve anlayışlı		Toplam
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı
ERKEK	24	30,0	12	15,0	44	55,0	80
KIZ	8	10,0	4	5,0	68	85,0	80
TOPLAM	33	20,0	16	10,0	112	70,0	160
Ki-Kare Testi Değerleri:			$\chi^2:17,143$		P:0,000		

Tablo 12'ye göre öğrencilerin eğitim aldıkları kurumlar ile hafızlık hocalarının eğitim anlayışına ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir fark görülmemiştir. Araştırmaya katılan MEB kurumlarındaki öğrencilerin % 71,2'si ile DİB kurumlarındaki öğrencilerin % 68,8'i hocalarının yumuşak ve anlayışlı olduğunu belirtmiştir. Algur'un çalışmasında da görüşme yapılan katılımcıların tamamına yakını hocaları ile olan iletişimlerini iyi, güzel veya samimi ifadeleri ile nitelendirmiştir.³⁴ Bununla birlikte MEB kurumunda hafızlık eğitimi alan öğrencilerin % 18,8'i ile DİB kurumunda hafızlık eğitimi alan öğrencilerin % 21,2'si

³⁴ Algur, “Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Gözüyle Türkiye’de Hafızlık Eğitimi (Nitel Bir Araştırma)”, 90.

hocalarının sert ve kuralcı olduğunu belirtirken; her iki kurumdaki öğrencilerin % 10'u ise hocalarının esnek olduğunu ifade etmiştir. Bu sonuçlardan yola çıkarak öğreticilerin öğrencilerine karşı genel olarak sabırlı ve pedagojik kurallara uygun davranış sergiledikleri ifade edilebilir. Öğrencilerin cinsiyeti ile hafızlık hocalarının eğitim anlayışı arasında ise anlamlı bir ilişki vardır. Tablodaki veriler, kız ve erkek öğrencilerin hafızlık hocalarının eğitim anlayışı ile ilgili her üç cevapta da anlamlı bir farkın olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırmaya katılan kız öğrencilerin % 85'i, erkek öğrencilerin ise % 55'i hafızlık hocalarının eğitim yaklaşımını yumuşak ve anlayışlı olarak nitelendirmişlerdir. Bu verilere göre kız öğrenciler, hafızlık hocalarını erkek öğrencilere nazaran daha yumuşak ve anlayışlı görmektedir. Buna karşılık erkek öğrenciler, hafızlık hocalarının eğitim anlayışını kız öğrencilere nazaran daha sert-kuralcı ve esnek olarak tanımlamışlardır. Bu sonuç, hafızlık sürecinde öğrencilerin keyfinin yerinde olup olmaması ve hafızlığı bırakma isteğine dair önceki bulgularla paralellik arz etmektedir. Buna göre erkek öğrencilerin hafızlık sürecinde kız öğrencilere nazaran daha keyifsiz olması ve süreci yarıda bırakmak istemeleri olumsuz hoca tutumlarının desteklediği bir durum olabilir.

Tablo 13: Öğrencilerin Hafızlık Hocalarının Kendilerine Gerekli Becerileri Kazandırmadaki Rehberliğine İlişkin Görüşleri

KURUM	Hafızlık eğitimi sürecinde hafızlık hocalarınızın size gerekli becerileri (ezber ve tekrar yöntemleri) kazandırma konusunda yeterince rehberlik ettiğini düşünüyor musunuz?						
	Evet		Kısmen		Hayır		Toplam
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı
MEB	67	83,8	12	15,0	1	1,2	80
DİB	65	84,4	8	10,4	4	5,2	77
TOPLAM	132	84,1	20	12,7	5	3,2	157
Ki-Kare Testi Değerleri:		$x^2: 2,574$			P:0,276		
CİNSİYET	Hafızlık eğitimi sürecinde hafızlık hocalarınızın size gerekli becerileri (ezber ve tekrar yöntemleri) kazandırmak konusunda yeterince rehberlik ettiğini düşünüyor musunuz?						
	Evet		Kısmen		Hayır		Toplam
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı
ERKEK	65	83,3	10	12,8	3	3,8	78
KIZ	67	84,8	10	12,7	2	2,5	79
TOPLAM	132	84,1	20	12,7	5	3,2	157
Ki-Kare Testi Değerleri:		$x^2:0,224$			p:0,894		

Tablo 13'te görüldüğü üzere öğrencilerin eğitim aldıkları kurum ile hafızlık eğitim sürecinde hafızlık hocalarının kendilerine gerekli becerileri kazandırma, hafızlık eğitimi konusunda yeterince rehberlik etme konularına ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir fark

yoktur. MEB kurumunda hafızlık eğitimi alan öğrencilerin % 83,8'i ile DİB kurumunda hafızlık eğitimi alan öğrencilerin % 84,4'ü ilgili soruya “evet” yanıtını vermişlerdir. Bu veriden hareketle hem MEB hem de DİB kurumlarında eğitim alan öğrencilerin, hocalarının bilgilendirme ve rehberliğinden genel olarak memnun olduğu değerlendirilebilir. Öğrencilerin cinsiyeti ile hafızlık eğitimi sürecinde hafızlık hocalarının kendilerine gerekli becerileri kazandırma konusunda yeterince rehberlik ettiğini düşünme durumlarına ilişkin görüşleri arasında da anlamlı bir fark tespit edilmemiştir. Erkek öğrencilerin % 96,1'i ile kız öğrencilerin % 97,5'i hafızlık eğitimi sürecinde hafızlık hocalarının gerekli becerileri kazandırma konusunda kendilerine yeterince rehberlik ettiğini düşündüklerini ifade etmişlerdir. Tablo 13'te yer alan veriler incelendiğinde öğrencilerin cinsiyeti ile hafızlık eğitimi sürecinde hafızlık hocalarının gerekli becerileri kazandırma konusunda kendilerine yeterince rehberlik ettiğini düşünme durumlarına ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir fark tespit edilmemiştir. Erkek öğrencilerin %96,1'i ile kız öğrencilerin 97,5'i hafızlık eğitimi sürecinde hafızlık hocalarının gerekli becerileri kazandırma konusunda yeterince rehberlik ettiğini düşündüklerini ifade etmişlerdir. Zikredilen bu sonuçlara dair ilgili literatürde bir veriye rastlanmamıştır.

2.5. Öğrencilerin Hafızlık Sürecinde Fiziki İmkânların Uygunluğu ve Etkinliklere İlişkin Görüşleri

Tablo 14: Öğrencilerin Eğitim Aldıkları Kurumların Fiziki İmkânlarını Hafızlık Yapmaya Uygun Bulmalarına İlişkin Görüşleri

KURUM	Kursunuzun/okulunuzun fiziki mekânlarını ve imkânlarını örgün eğitimle birlikte hafızlık yapmaya uygun buluyor musunuz?						
	Evet		Hayır		Kararsızım		Toplam
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı
MEB	63	78,8	4	5,0	13	16,2	80
DİB	51	64,6	4	5,1	24	30,4	79
TOPLAM	114	71,7	8	5,0	37	23,3	159
Ki-Kare Testi Değerleri:		$x^2: 4,527$			P: 0,104		
CİNSİYET	Kursunuzun/okulunuzun fiziki mekânlarını ve imkânlarını örgün eğitimle birlikte hafızlık yapmaya uygun buluyor musunuz?						
	Evet		Hayır		Kararsızım		Toplam
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı
ERKEK	58	73,4	3	3,8	18	22,8	79
KIZ	56	70,0	5	6,2	19	23,8	79
TOPLAM	114	71,7	8	5,0	37	23,3	159
Ki-Kare Testi Değerleri:		$x^2: 0,556$			P: 0,757		

Tablo 14'te yer alan veriler incelendiğinde öğrencilerin eğitim aldıkları kurumun fiziki mekânlarını ve imkânlarını örgün eğitimle birlikte hafızlık yapmaya uygun bulma durumlarına ilişkin sonuçlarda anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. İlgili soruya MEB kurumlarındaki

öğrencilerin % 78,8'i, DİB kurumundaki öğrencilerin ise % 64,6'sı "evet" yanıtını vermiştir. Bu sonuçlara göre iki ayrı kurumda eğitim alan öğrencilerin vermiş oldukları cevaplar arasında belirgin bir fark olmamakla birlikte her iki taraf da yöneltilen soruyu olumlu yönde yanıtlamışlardır. Öğrencilerin cinsiyeti ile hafızlık eğitimi aldıkları kurumun fiziki imkânlarını uygun bulma durumlarına ilişkin görüşleri arasında da anlamlı fark görülmemiştir. Erkek öğrencilerin % 73,4'ü ile kız öğrencilerin % 70'i eğitim aldıkları kurumun fiziki imkânlarını hafızlık eğitimi için yeterli bulduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte öğrencilerin % 23,3'ü ise bu konuda kararsız olduğunu belirtmiştir. Sonuç itibariyle katılımcı öğrencilerin önemli bir kısmının eğitim aldıkları kurumun fiziki imkânlarını hafızlık için yeterli bulduğu anlaşılmıştır.

Sonuç ve Öneriler

İslam eğitim geleneği içerisinde her dönemde önemini muhafaza etmiş olan hafızlık eğitimi, Cumhuriyet Dönemi ile birlikte daha çok Kur'an kursları özelinde kurumsallaşma sürecini sürdürmüş, son dönemlerde yaşanan gelişmelere bağlı olarak proje okullarında yürütülen hafızlık projeleri ile örgün eğitimde de yer bulmuştur. Proje imam hatip ortaokulları ve DİB'e bağlı Kur'an kurslarında yürütülen hafızlık eğitimi süreçlerini, öğrenci görüşlerinden hareketle mukayese etmeyi amaçlayan bu çalışmada kurum ve cinsiyet değişkenleri esas alınmıştır. Bu değişkenler bağlamında öğrencilere "örgün eğitimle birlikte hafızlık süreci hakkında bilgilendirilme, hafızlık yapma amacı, günlük ham ezber yapma miktarı, hafızlık eğitiminin hangi yöntemle verildiği, hafızlık eğitimi sürecindeki diğer meşguliyetler, söz konusu süreçte keyfinin yerinde olup olmaması, örgün eğitimle birlikte hafızlık eğitimini tamamlama, hafızlık eğitimi sürecinde hafızlığı bırakma isteği duyma, hafızlık yaparak gerçekleştirilmesi hedeflenen ideal, hafızlık hocalarının eğitim anlayışı, rehberlik düzeyi ve gerekli becerileri kazandırıp kazandırmaması, okullarının fiziki mekânlarını ve imkânlarını örgün eğitimle birlikte hafızlık yapmaya uygun bulma" gibi konularda sorular yöneltilmiştir. Elde edilen bulgulara göre bahsi geçen konu başlıklarıyla ilgili öğrenci cevaplarında kurum değişkeni bağlamında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Cinsiyet değişkeni açısından ise, ezber yapma, hafızlık sürecindeki diğer meşguliyetler, hocaların eğitim anlayışı, hafızlığı bırakma isteği gibi konularda anlamlı farklılıklar olduğu görülmüştür. Paylaşılan veriler dikkate alındığında neticede şu değerlendirmeyi yapmak mümkündür: MEB'e bağlı proje imam hatip okulları ve DİB'e bağlı Kur'an kurslarında yürütülen hafızlık eğitimi süreçleri arasında belirgin bir farklılık söz konusu değildir. Hafızlık sürecinin temel paydaşlarını oluşturan amaç, bilgilendirme, yöntem, ezber yapma, motivasyon, kararlılık, hedefe tutunma, diğer meşguliyetler, hoca tutumları ve fiziksel olanaklar gibi hususlar bağlamında her iki kurumda eğitim alan öğrenciler büyük oranda paralel görüşler ortaya koymuş, aralarında anlamlı farklılık

oluşan hususlar çok fazla öne çıkmamıştır. Bu noktada araştırma çerçevesinde elde edilen verilerin değerlendirilmesi sonucu şu önerileri geliştirmek mümkündür:

➤ Örgün eğitimle birlikte hafızlık projesine öğrenci seçimi her ne kadar akademik sınav öncülüğünde gerçekleşiyor olsa da süreçte yaşanan farklılıklar öğrenci ve velilerin zaman kaybetmelerine yol açmaktadır. Akademik sınavdan sonra yapılan Kur'ân-ı Kerîm okuma ve ezber düzeylerinin ölçüldüğü mülakatlarda komisyonların belirlemiş olduğu kriterlere göre öğrencilerin hafızlık projesine seçilmesi bu farklılığın sebeplerindedir. Dolayısıyla öğrenci seçimi, komisyonların belirlemiş olduğu ortak kriterler doğrultusunda gerçekleştirilmelidir.

➤ Örgün eğitimle birlikte hafızlık projesi kapsamında hafızlık eğitimine devam eden öğrencileri bilgilendirmek ve bilinçlendirmek için hafızlık sürecinin başında olduğu gibi sonraki süreçlerde de belirli aralıklarda hafızlık öğrencileri veya okul/kurs idarecileri tarafından seminerler, sohbetler düzenlenmelidir. Böylelikle süreç içerisinde yaşadıkları motivasyon kaybını önleme ve yoğun stres ile başa çıkma konularında öğrencilere yardımcı olunmalıdır.

➤ Projesi çerçevesinde hafızlık eğitimine başlayan öğrencilerin velilerine gerek başlangıçta gerekse sonraki dönemlerde belirli aralıklarda bilgilendirme ve bilinçlendirme seminerleri verilmelidir. Öğrencilerin başarısı için projenin önemli bir ayağı olan velilerin bilinçlendirilmesi üzerinde durulmalıdır.

➤ Örgün eğitimle birlikte hafızlık projesi çerçevesinde hafızlık eğitimi alan öğrencilerin yaşlarının henüz 11-13 aralığında olması dolayısıyla öğrenciler, genellikle ailelerinin yönlendirmeleriyle bu sürece dâhil olmaktadır. Ailelerin hafızlık eğitimi almak istemeyen çocuklarını bu eğitim süreci içerisinde zorla tutmaları onların ileriki yaşlarda dine, dini ilimlere veya hafızlığa karşı olumsuz düşüncelere sahip olmalarına neden olabilir. Ayrıca hafızlık eğitimi almak istemeyen bir öğrenci ne kadar kabiliyetli olursa olsun, bir müddet sonra hafızlık sürecinden kopma ihtimali oldukça yüksektir. Bu nedenle veliler ve hafız adayları ile birebir görüşmeler düzenlenmelidir.

➤ Projeye öğrenci seçiminde yapılan ilk elemelerde öğrencilerin akademik başarıları değerlendirilerek okuldaki öğretmenlerin ve ailelerin görüşleri alınmalı, ardından hafızlık eğitimi için uygun olup olmadıklarına karar verilmelidir. Zira hafızlık eğitimi için seçilecek kişilerin ezber yeteneği, zekâ veya sorumluluk bilincine sahip olmalarının yanı sıra dayanıklı, istikrarlı ve sabırlı bir yapıya sahip olmaları gerekir.

➤ Hafızlık eğitim sürecinde öğrencilerin ezberledikleri sayfalarda dikkatlerini çekebilecek ayetlerin meali üzerinde durulmalıdır. Bu şekilde öğrencilerin belli oranda Kur'ân-ı Kerîm mealine vukufiyetleri sağlanmalı, ezberlediği metnin içeriğine dair bilgilendirmeyle daha bilinçli ezber yapmalarına yardımcı olunmalıdır.

- Projeye katılım sağlayan öğrencilerin yaşları ve hafızlığın yoğun temposu göz önünde bulundurulduğunda öğrenciler için daha etkin bir rehberlik faaliyeti yapılmalıdır. Böylelikle öğrencilerin örgün eğitimle birlikte hafızlık eğitim sürecini hem psikolojik anlamda hem de ders başarısı anlamında daha iyi götürmeleri sağlanabilir.
- Projesinin yürütüldüğü DİB ve MEB kurumlarında öğrencilerin motivasyonlarını arttırmak ve süreci daha verimli geçirmelerini sağlamak için düzenli bir şekilde sosyal etkinlikler organize edilmelidir. Ayrıca hafızlık eğitim süreci okul ile birlikte yürütüldüğünden dolayı oluşan bu yoğunluktan bunalan öğrencileri rahatlatmak adına mutlaka çeşitli aktiviteler ayarlanmalıdır. Bu aktivitelerin düzenlenmesinde ilgili kurumlar destek olmalı, bu anlamda herhangi bir zorluk yaşanmamalıdır.
- Hafızlık eğitim sürecinde öğrenciler için önemli konular arasında yer alan uyku düzeni ve yemekler hususunda gerekli tedbirler alınmalıdır. Yatılı devam eden öğrencilerin uyku saatleri planlanmalı, yemek saatleri arasında da uzun zamanlar olmamasına dikkat edilmelidir. Aksi durum öğrencilerin derslerde acıkmalarına ve konsantre olamamalarına neden olmaktadır. Bu yüzden kurstaki/okuldaki öğrencilere kantin imkânının sağlanmasının yanı sıra her gün kantin alışverişi yapmak için maddi imkânı olmayan öğrenciler de düşünülerek ara öğün hazırlanmalıdır. Zira bu yaş grubu hafızlık öğrencilerinin gerek büyüme çağında olmaları gerekse hafızlık derslerinden dolayı enerji kaybetmeleri yemek ihtiyacını fazlasıyla hissetmelerine yol açmaktadır. Gündüzlü öğrencilerin uyku ve yemek düzeni konusunda da ailelerle dirsek teması kesilmemelidir.
- Örgün eğitimle birlikte hafızlık projesi kapsamında yatılı olarak hafızlık eğitimini devam ettiren öğrencilerden aile özlemi çekenler olmaktadır. Bu durum öğrencilerin hem psikolojilerini hem de ders başarılarını olumsuz etkilemektedir. Dolayısıyla bu öğrenciler için haftanın belli günlerinde belirli vakit aralığında aileleri ile konuşma saatleri düzenlenmelidir. Yatılı kurslarda hafızlık yapan öğrencilerin her hafta sonu evlerine gitmelerine olanak sağlanmalıdır.
- Araştırma sonuçlarına göre öğretmenlerinin eğitim anlayışını sert ve kuralcı olarak değerlendiren öğrenciler bulunmaktadır. Bu bağlamda pedagojik ilkeleri bilme ve bu ilkelere riayet etme hususunda öğretmenlere özel faaliyetler düzenlenmelidir.
- Okul/Kur'an kurslarında hafızlık eğitimine devam eden öğrencilerin velileri ile düzenli iletişim halinde olunmalıdır. Öğrencilerin hafızlık eğitim sürecinde istikrarlı bir şekilde ilerlemesi için de velilerin desteği alınmalı, sorunlar var ise velilerle paylaşılıp süreç hakkında bilgilendirmeler yapılmalıdır.

Kaynakça

- Adıgüzel, Abdullah. v.dğr., “Hafız İmam Hatip Ortaokullarındaki Hafızlık Eğitimine İlişkin Öğretici ve Öğrenci Görüşleri”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 17/68 (2018), 1453-1475.
- Ahmed b. Hanbel. *el-Müsned*. (nşr. Şuayb el-Arnaût v.dğr.). Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995.
- Algur, Hüseyin. “Nitelikli Bir Hafızlık Eğitimi İçin Öneriler”. *Talim: Journal of Education in Muslim Societies and Communities* 2 (2018), 243–288.
- Algur, Hüseyin. “Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık ile Geleneksel Hafızlık Eğitimi Uygulamalarının Kur'an Kursu Öğreticisi/Öğretmen Görüşlerine Göre Karşılaştırılması”. *Çeşitli Yönleriyle Hafızlık Eğitimi*. Edt. Hatice Şahin Aynur. İstanbul: DEM Yayınları, 2021.
- Arslantaş, Muhammet. *İmam-Hatip Ortaokullarında Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık Projesinde Öğrenci Tutumları (Sivas Zeki Hayran İmam-Hatip Ortaokulu Örneği)*. Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisan Tezi, 2019.
- Atıcı, Muharrem. “Ortaokullarda ve İmam Hatip Ortaokullarında Hafızlık”. *Yeniden Yapılanmanın Eşiğinde Kur'an Kursları*. İstanbul: YECDER Kitapları 4, 2014.
- Avcı, Sümeyye. *Hafızlık Proje Okullarında Hafızlık Eğitimi Alan Öğrencilerin Psiko-Sosyal Durumları ile Motivasyon Düzeylerinin İncelenmesi*. Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Aybey, Salih. “Hafızlık Eğitiminde Yeni Bir Tecrübe: Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık-Önemi, Problemleri ve Beklentiler”. *EKEV Akademi Dergisi* 24/82 (2020), 383-412.
- Aydın, Muhammet Şevki. “Hafızlık Eğitimini Yeniden Düşünmek”. *Hafızlık Eğitimi Üzerine Araştırmalar*, Kayseri: Kimlik Yayınları, 2019.
- Ayhan, Halis. “Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimine Genel Bakış”. *AÜİF Dergisi (Özel Sayı)* (1999), 237-254.
- Bahçekapılı, Mehmet. “Türkiye’de Din Eğitiminin Politik Tarihi”. *Türkiye’de Eğitim Politikaları*. Edt. Arife Gümüş. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2015.
- Bayraktar, M. Faruk. “Hafızlık Eğitiminin Geleneksel Yöntemleri ve Kur'an Kursları”. *Tokat'ta Kur'an Günleri X. Kur'an Sempozyumu: Kur'an ve Eğitim*, İstanbul: Fecr Yayınevi, 2007.

- Bozak, M. Mahir. "Anksiyete ve Okul Başarısı Arasındaki İlişkiye Ait Bir Araştırma". Psikoloji Dergisi 4/16 (1982), 24-39.
- Bozkurt, Nebi. "Dârülkurra". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 8. Ankara: TDV Yayınları, 1989, 543-545.
- Buhârî, Muhammed İbn İsmail. *Sahihu'l-Buhari*. Beyrut: Daru'l-Ceyl, 2009.
- Büyüköztürk, Şener, Ebru Kılıç Çakmak, Özcan Erkan Akgün, Şirin Karadeniz, Funda Demirel. *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi, 2018.
- Can, Abdullah. *SPSS ile Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi*. Ankara: Pegem Akademi, 2014.
- Canan, Mehmet Zeki. *İslam Tarihi: Cahiliyye Devri -Siyer-i Nebi Halifeler Devri I*. İstanbul: Yelken Matbaası, 1977.
- Cebeci, Suat-Bilal Ünsal. "Hafızlık Eğitimi ve Sorunları". *Değerler Eğitimi Dergisi* 4/11 (2006), 27-52.
- Çetin, Abdurrahman. *Kur'ân İlimleri ve Kur'ân-ı Kerim Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1982.
- Çetin, Esmâ. "Günümüz Türkiye'sinde Kurumsal ve Meslekî Açısından Hafızlık Müessesesi". *Çeşitli Yönleriyle Hafızlık Eğitimi*, İstanbul: DEM Yayınları, 2021.
- Demir, Kevser. "Hafızlık Eğitimi Almış Bireylerin Benlik Saygısı Üzerine Nitel Bir Çalışma". *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 4/2 (2019), 79-101.
- Demirbaş, İsmail. "Hafız Yetiştirecek Proje İmam Hatip Ortaokulları". *Yeniden Yapılanmanın Eşiğinde Kur'an Kursları*. İstanbul: YECDER Kitapları 4, 2014, 344-348.
- Demirci, Muhsin. *Kur'an Tarihi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları (İFAV), 2015.
- Diyanet İşleri Başkanlığı, *Hafızlık Eğitim Programı*. Ankara 2010.
- Doğan, Recai. "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Tevhid-i Tedrisat Çerçevesinde Din Eğitim Öğretimi ve Yapılan Tartışmalar". *Cumhuriyet'in 75. Yılında Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi İlmî Toplantısı (İzmir 4- 6 Aralık 1998 Tebliğler)*. Edt. Fahri Unan, Yücel Hacaloğlu. Ankara: Türk Yurdu Yayınları, 1999.
- Draz, M. Abdullah. *Kur'ân'a Giriş*, Ankara: Kitabiyat Yayınları, 2000.
- Güneş, Âdem. "Hafızlık Eğitiminin Öğrencilerin Sosyal ve Özgüven Gelişimlerine Etkisi- Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık Yapan İHO Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma-". *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 53 (2020), 263-286.

- Gürel, Ramazan. “Cumhuriyet Dönemi Hafızlık Eğitimi Literatürü Üzerine Bir Değerlendirme”. Edt. Cemil Osmanoglu-Ömer Özbek, Kayseri: Kimlik Yayınları, 2019, 341-387.
- İbn Manzur, Muhammed b. Mükerrrem. *Lisanü'l-Arab* 2/514, Kahire: Daru'-l Hadis, 2003.
- Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2012.
- Komisyon. *Kur'an Yolu: Türkçe Meâl ve Tefsir III*. 5. Baskı. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014.
- Korkmaz, Mehmet. “Kur'an Kurslarında Din Eğitimi”. *Din Eğitimi El Kitabı*. Edt. Recai Doğan, Remziye Ege. Ankara: Grafiker Yayınları, 2017, 329-356.
- Kozakoğlu, Ekrem. *Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık Projesi ve Kur'an Eğitimine Katkısı*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Kuloğlu, Rahime. *Yönetici Görüşlerine Göre İmam Hatip Ortaokullarındaki Hafızlık Projesinin Değerlendirilmesi*. İstanbul: Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Landau, M. Jacob Landau. “Küttab”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 27. Ankara: TDV Yayınları 2003, 3-4.
- Müslim, İbn Haccac el-Kuşeyri. *Sahihu'l-Müslim*. Beyrut: Daru'l-Ceyl, 2009.
- Özbek, Ömer. “Çoklu Zekâ Uygulamaları ve Hafızlık Eğitimi”. *Hafızlık Eğitimi Üzerine Araştırmalar*. Kayseri: Kimlik Yayınları, 2019, 203-246.
- Özbek, Ömer. “Dünyada Hafızlık Yöntem Örnekleri”. *Bilimname: Düşünce Platformu* 2/29 (2015), 183-209.
- Özler, Hatice Kübra. *Diyanet İşleri Başkanlığı Hafızlık Eğitim Programı Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri (Konya örneği)*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Şahin, Hatice. “Başlangıcından Günümüze Kadar İslam Coğrafyasında Hafızlık Tedrisatı”. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 11/2 (2011), 199-220.
- Şahin, Hatice. “Hafızlık Eğitimi, Hafızlığın Günümüzdeki Uygulama ve Modelleri”. *Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu I*. Ankara: DİB Yayınları, 2013, 59-89.
- Temel, Nihat. “Kur'an Talimi ve Hafızlık Eğitimi”. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 18 (2007), 35-60.
- Tirmizi, Ebu İsa Muhammed b. İsa. *es-Sünen*. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2011.

Tuncel, Emrullah. “Örgün Eğitim Eşliğinde Hafızlık Deneyimine Dair Nitel Bir Araştırma: İlk Emir Koleji Örneği”. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/1 (Haziran 2022), 233-261.

Ürkmez, Ahmet. “Hafızlık Destekli Sınıf Projesi”. *Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu I*. Ankara: DİB Yayınları, 2013, 295-303.

Yusufoğlu, Kevser. *İmam Hatip Ortaokullarında Örgün Eğitimle Hafızlık Projesinin Uygulanması ve Yönetimine Dair Paydaş Görüşlerinin İncelenmesi*. İstanbul: Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.